ULUSLARARASI ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
KONYA 11-12 Aralık 2015

INTERNATIONAL STUDENT SYMPOSIUM
KONYA 11-12 December 2015

"İslam Dünyasında Din Hizmetleri ve Dini Kurumlar"

Türkiye Diyanet Vakfı II. Uluslararası Öğrenci Sempozyumu

11-12 Aralık 2015

"Türkiye Diyanet Vakfı'nın Hediyesidir."

Türkiye Diyanet Vakfı

II. Uluslararası Öğrenci Sempozyumu

Koordinasyon:

Veysi KAYA

Editör:

Abdulkadir SYLKA

Yayına Hazırlayanlar:

Abdulkadir SYLKA

Esen SEZEN KILIÇ

Vugar AKİFOĞLU

Ruslan PERVUSHKİN

İlyas MİFTAKHOV

Fotoğraflar:

Ahmet Sami ACAR

Gökhan PEKDEMİR

Kapak Tasarımı:

Esen Ali DUMAN

Yasin DEDEŞ

İç Tasarım:

Vadi Grafik

0312 395 85 71

Baskı:

TDV YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Serhat Mah. 1256 Sokak No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel : 0312 354 91 31 (pbx)
Faks : 0312 354 91 32
e-posta : bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr

Tataristan'da Din Hizmetleri ve Dini Kurumlar

Aliya SHARAFULLİNA[44*]

Tataristan Rusya'nın tam merkezinde yer alan bir özerk cumhuriyettir. 67 833 km karelik yüzölçümü, yarısı Tatar ve yarısı Rus olan toplam 3,5 milyonluk nüfusu mevcuttur. İslam'ın bölgeye resmen girişi, M. 922 tarihine rastlar. Fakat İbn Fazlan gibi tarihçilerin yazmalarına göre İslamiyet bu topraklarda daha eskiden vardı. 1552'de Kazan Hanlığının Ruslar tarafından yıkılıyor ve bölge Rus egemenliği altına giriyor. Bu dönemden itibaren Müslümanların pek çok hakları elden alınmış. Müslümanlara şehir merkezlerinde yaşamaya imkân verilmemiş. Bu yüzden ilim adamları köylerde yerleşmiş. Medreseler kapanmasına rağmen köy evlerinde eğitim devam etmiştir. 1900'lerin başında on binlerce cami bulunan Tataristan'da, 1917 sonrasında geriye sadece 24 mescit kalmışken, son on beş yılda toplam mescit sayısı 1200'e yaklaşmıştır.1992 yılında Müslümanlar, Tataristan'da kendi Din İdaresi'ni açmıştı. İdare, Müslüman cemaatlerinin sorunlarını çözme, faaliyetlerini koordine etme, devlet-İslâm ilişkilerini düzenleme gibi görevleri üstlenmişti. 1998 yılındaki Birleştirici kongre Müslümanlar için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü ondan sonra Müslüman toplumundaki bölünme giderilmiş ve Müslüman cemaatleri tek Din İdaresi etrafında birleşmişti.Bugün Bakanlığın Yönetimi altında 1247 mahalle vardır. Bu mahalle içinde 12 din eğitim kurumları (şu an Tataristan'da 9 medrese ve bir üniversite vardır) ve bir Müslüman okulu vardır.Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi, Cumhuriyetin Müslüman cemaatinin en yüksek merkezileştirilmiş dinî örgütüdür. Bugünlerde Din İdaresi'nde 1175 cemaat bulunmaktadır. Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi, Müslüman cemaatlerin bölgelerde etkin şekilde çalışmasını sağlayacak dallı yapıya sahiptir. Tataristan toprakları, 45 Muhtasibatave 6 Kadıyata bölünmüştür. Tataristan Müslümanlarının Dini İdare Başkanlığı'nda Yardımlaşma Fonu, İdil-Hac, Zekât Toplaması, Vakıf Malları, Hac Düzenlemesi ve Helal Standartları Komiteleri de faaliyet göstermektedir. İslâm ve Hıristiyanlığın sadece Tataristan'da değil tüm Rusya toplumunda iki asıl manevî bileşen olduğunun farkına vararak ve Tataristan milletlerinin ahlâkî sağlığı için sorumlu olduğunu düşünen Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi tüm imkânlarıyla Rus Ortodoks kilisesiyle ve Cumhuriyet'in diğer dinî örgütleriyle dinler arası barışı ve işbirliğini sürdürmeye çalışmaktadır. Teori ve pratik konferanslarına katılımı, ortak açıklamaları, hoşgörü ilkelerini hayata geçirme çabaları bunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tataristan, Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdarisi, Din Öğretimi, İslamiyet, Medrese, Üniversite

44 *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Doktora Öğrencisi

Ülkenin Kısa Tarihi:

Tatar Adı

Tatar kelimesi farklı zamanlarda farklı manalarda kullanıldığı için yanıltıcıdır. Asırlar boyunca Ruslar, Avrupa Rusya'sında yaşayan Türk asıllı bütün Müslümanlar için bu kelimeyi kullandılar.[45] Tatarlar, İdil boyunda kurulan Bulgar devletinden başlayarak, Altın Orda ve onun devamı olan hanlıklar içinde, bilhassa Kıpçak Türklerinin karışımı hâlinde teşekkül etmişlerdir. Ancak tam manasıyla tarihi anlamda, daha çok, 13. asırda Rusya'yı işgal eden Moğol ordusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türk kabileleri (esas olarak Kıpçak) için kullanılır. Sovyetler Birliği döneminde "Tatar" sözünün Türk karşılığı olarak kullanılması terk edilerek bunun yerine her boyunun kendi adını kullanması usulü kabul edildi. Başkırt, Kazak, Kırgız, Özbek vb. milletler için ayrı ayrı alfabeler ve yazı dilleri geliştirildi, ayrıca tarihi bakımdan da birbiriyle ilgisi olmayan ayrı birer millet olduğu ileri sürüldü. Tatar tabiri ise, ancak Kazanlılar ile kısmen Kırım ahalisi için kullanıldı. Fakat Tatar tabirinin Kazanlıların eskiden beri öz adımı, yoksa Rus baskısı ile yerleşmiş bir tabir mi olduğu hususuhala kesin olarak aydınlanmadı.[46]

Ayrıca Tatar kelimesi genellikle, Kuzey Asya'da Moğolistan ovasından Doğu Avrupa'da Litvanya'ya kadar uzanan geniş bölgede yaşanmış Moğollar, Türkler, Tunguzlar başta olmak üzere çeşitli etnik grup için kullanılan terimdir. Kelimenin kökeni eski Türki dillerde "diğer, başka, yabancı insanlar" anlamına gelmektedir.[47]

Büyük Bulgar Devleti

İdil (Volga) ırmağının orta ve aşağı mecralarının geçtiği yerler ve İdil ile Kama ırmağı arasına düşen bölgeler ta eski zamanlardan beri Türk kavimlerinin yurdu idi.[48]

6. yüzyılda Hazar Türkleri tarafından kurulmuş Hazar İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla batıya ve kuzeye göç eden Kıpçak boyuna dâhil bir Türk kavmi olan Bulgarlar Volga Bulgar[49] devletini kurmuşlardır. Bir Türk boyu olan Bulgarlar İslâm dinini resmî olarak kabul eden ilk Türk devleti olarak bilinmektedir.[50]

45 Seyfettin Erşahin, **Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimleri Tarihi,** İlahiyat Fakültesi Dergisi XXXV, Ankara 1996, s. 566

46 https://bilgi-bilgi.com/tataristan_rusya_federasyonu_idari_birimi

47 http://www.adam.org.tr/site/content/adam-kirim-proje

48 Abdullah Battal- Taymas, **Kazan Türkleri,** Ayyıldız Matbaası, Ankara 1966, s. 17

49 Tarihi kaynaklar, Bulgar kelimesinin ilk kez hangi tarihte kullanıldığına dair farklı bilgiler içermektedir. TatarskiyEntsiklopediçeskiySlovar'e göre, Bulgarlara ait en eski kayıtlar 354 yılında Latince yazılan "Hronograf" eserinde verilmektedir ("Bulgarı", TatarskiyEntsiklopediçeskiySlovar', s. 96). İslam Ansiklopedisine göre, Bulgarlar Türklerinin adına ilk defa 482 yılında rastlanmaktadır ("Bulgar", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfıyay., İstanbul 1992, c. 6, s. 390). Kurat'a göre ise, en eski bilgiler İbnRusta'nınKitab al- a'lak al-nafisaadlıeserinde verilmektedir (bkz. Kurat, "Bulgar", s. 783). Tarihçi olan Pletneva ise tarihi kaynaklarda Bulgarlar kelimesi ilk defa sadece VII. yüzyılın eserlerinde geçtiğini söylemekle birlikte, eserin adının belirtmemektedir (SvetlanaPletneva, "KaganlKnyaz", Rodina, S. III-IV, "Rodina" derg. yay.,Moskva 1997, s. 19)

50 Bulgarlar açısından, İslamiyet'i resmen kabul etmeleri ve ilk müstakil Türk – İslam devletini oluşturmaları dolayısıyla büyük önem arz eden bu müracaat, daha sonra mukabil olarak gön-

Almış Han,920'de Abbasî halifesine din âlimi ve mimarlar göndermesi için ricada bulundu. İsmini de, Emir Cafer bin Abdullah olarak değiştirdi. Bu heyet, 922 senesinde Bulgar ülkesine ulaştı ve o andan itibaren Bulgar Devleti, Abbasî halifelerine bağlı bir Müslüman ülkesi, Bulgarlar ise, Doğu Avrupa'da Türk-İslâm kültürünün ilk temsilcisi durumuna gelmişlerdi.[51]Bulgarlar İslamiyet'i Halife El – Muktedir zamanında, yani Aydar Han döneminde 922 yılında[52]resmi olarak kabul etmiştir.[53] İslam dini, İdil Bulgar Devleti'nin devlet yapısını pekiştirmek ilim ve kültürün gelişmesini sağlamıştır. Şehirler İslami özellikler kazanmaya başladı, camilerin sayısı arttı, Bulgar ile Suvar şehirlerinde muazzam büyüklüklerde Cuma camileri inşa edildi.[54]Araştırmacılar bu tarihten sonra Bulgarlarda ilim, edebiyat, astronomi, matematik, kimya, tıp, coğrafya ve tarih alanlarında gelişmeler olduğu konusunda hemfikirdirler.[55]

Altın Orda Devleti Ve Kazan Hanlığı

Cengiz Han'ın ortaya çıkması ve fetihleri ile ilgili gelişmeler Bulgar Tatar tarihini alt üst etti. [56] 1236 yılında Bulgar devleti Moğol orduları tarafından istila edilmiş ve böylece bu devletin varlığı sona ermiştir. İdil – Ural bölgesini işgal eden Batu Han bir süre buraya önce Büyük Moğol Hükümdarlığına bağlı olarak idare etmiş, daha sonra da bölgede kendi bağımsızlığını ilan ederek Altın Orda Devletini kurmuştur.[57]

Altın Orda On altıncı asrın hemen başında Altın Orda Devleti yıkıldı ve hâkim olduğu bölgelerde Kazan, Kırım, Kasım, Astrahan, Sibir hanlıkları ve bağımsız Nogay Uruğları ortaya çıktı.[58] Uzun mücadelelerden sonra Ruslar, Kazan Hanlığını yıkarak bölgeye hâkim oldular (13 Ekim 1552). 1552 tarihi başta Tatar Türkleri olmak üzere, Kuzey Türkleri için önemli bir tarihtir. Bu tarihten sonra evre evre Rusların doğuya doğru ilerleme hareketleri sistematik bir şekilde devam etmiştir. 1552'de Kazan'ın düşmesiyle başlayan Rus yayılması 1885'te Batı Türkistan'ın işgaliyle tamamlanmıştır. On sekizinci asırda Müslüman Tatarlar içinden hatırı sayılır bir kesim, Rusların siyasî, iktisadî ve dinî baskıları yüzünden yurtlarını terk ederek bugünkü Başkurdistan'a, Urallar'a ve ötesine göç etmek mecburiyetinde kaldı. 1552 yılında Kazan Hanlığı'nın Korkunç İvan tarafından

derilen elçilik heyetinde yer alacak İbnFadlan'ın, bu seyahat esnasında tuttuğu notlarla Volga Bulgarlarının tarihiyle ilgili çağdaş bir kaynağa sahip olmamız bakımından da ayrıca değerlidir. Zira İslam kaynakları içinde İtil (Volga) Bulgarlarıyla ilgili en geniş bilgileri İbnFadlan'ınRihle'sinde bulabilmekteyiz. Bkz. Nesimi Yazısı, İlk Türk – İslam Devletleri Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1992, s. 69

51 http://www.dallog.net/hanliklar/itil.htm

52 Osman Çetin, **Türk – İslam Devletleri Tarihi,** Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 8

53 İlyas Kamalov, **Avrasya fatihi – Tatarlar,** Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 41

54 Kamalov, **a.g.e.** s.44

55 Kamalov, **a.g.e.** s.53

56 Kamalov, **a.g.e.** s.55

57 MileuşaYusipova, "İdil-Ural Bölgesinde Hıristiyanlığın Yayılması Üzerine Bir Araştırma, Y. Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s.24

58 http://turkocaklarikazanprojesi.com/turk-dunyasi-kultur-baskenti-kazan-m-abdullah-kodor.html

yıkılmasından beri, Tatarların Kazan'a nehir ve ulaşım yollarına yakın yerlere yerleşmeleri yasaklanmıştı. Müslümanlıktan vazgeçmeyen Tatar halkı, köylerde yaşamaya mahkûm edilmişti. Kenti ise ikiye böldüler. Kazan'ın merkezinde, Kaban gölü yakınlarında bulunan çeşmenin, onun bir tarafında tatarlar, diğer tarafında Ruslar yaşamaya başlıyor. İhtilaldan önce Kazan'da 17 cami vardı. Vicdan özgürlüğü ise ne yazık ki yoktu. İhtilaldan sonraki dönemde ise imamları Sibirya'ya sürdüler, hapse attılar cami ve medreseleri ise kapattılar. Hocaların kaderi de aynıdır. Kimileri tutuklandı, kimileri ülkeyi terk etti. Bu dönemde kontrolden uzak olması sebebiyle Tatarlardan bazı gruplar Başkurt ve Mordov'ların yaşadığı bölgelere yerleştiler. Buralarda gizli mektepler açtılar.

Tatarlara daha doğrusu bütün halka karşı Korkunç İvan Hıristiyanlaştırma politikasını başlatıyor. Dinî bakımdan son derece mutaassıp olan IV. İvan'ın emriyle 1555 yılında Kazan Piskoposluk bölgesi kurulmuş, Kazan ve Sviyajsk'i içine alan piskoposluk görevine Guriisimli bir papaz atanmıştır. Guri, Varsonofi ve German adlı papazlarla birlikte Kazan'a hareket etmiştir. Guri'ye hareketinden önce bölgehalkını vaftiz etmesi emredilmiştir. İmparatorluk idaresinin bölge halkına bu yönde uygulamaları önemli ölçüde şiddet içermiştir. Ayrıca bu bölgedeki gayri Rus unsurları eritmeyi, Hıristiyanlaştırmayı ve Ruslaştırmayı hedef alan girişimler doğrultusunda kiliseler, manastırlar, okullar açılmış, Tatarca Hıristiyan literatürü oluşturulmuş, misyoner okullarında Tatarlardan kilise görevlisi ve öğretmenler yetiştirilmiş, bunların kendi halkına Hıristiyan propagandası yapması için gerekli altyapı hazırlanmıştır. İdil ve Kama nehirlerinin kıyılarındaki en verimli topraklar Rus din adamlarına ve manastırlara verilmiş, verimli boş araziler Rus göçmenlere ve yerli halktan Hıristiyanlığı kabul edenlere dağıtılmış, Hıristiyanlığı kabul edenler çeşitli vergi ve diğer yükümlülüklerden muaf tutulmuştur. Yerli Müslüman halk çorak ve verimsiz toprakların bulunduğu bölgelere sürülmüş, onlara ağır vergiler yüklenmiştir. Böylece Rusya'nın işgaline uğrayan Tatarlar XVI. yüzyıldan itibaren yoğun biçimde Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma şeklinde gerçekleşen eritme faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bu faaliyetler neticesinde Tatarlardan bir kısmı XVI. yüzyılda vaftiz edilmiş, ancak istenilen düzeyde bir eritme gerçekleştirilememiştir. Hatta çeşitli menfaatler (toprak, para vb.) karşılığında vaftiz olan yerli halk, bu menfaatleri elde edince tekrar eski dinine dönmüştür. Sonraki dönemlerde de Tatarları Hıristiyanlaştırmaya yönelik buna benzer birçok uygulama olmuştur.[59]

Kazan Hanlığının fethinden sonra olduğu gibi, her tarafta bütün Tatar dini müesseseleri ve okulları yıkılmış olduğu için bulunduğundan, Tatarlar uzun zaman hiç bir dini merkeze, hiç bir dini lidere hiç bir yüksekokula sahip olamadılar. Fakat zulüm-baskı ortamında İslam dinini kendi insanlarına öğretmeye devam eden Mollaların gayreti sayesinde Müslüman gelenekleri nesilden nesile

59 Durmuş Arık, **Türk Kültürünün Farklı Bir Boyutu Olarak Kreşin-Hıristiyan Tatarların Dinî İnanışları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı I, s. 72 – 73

muhafaza edilmiştir. Tatarlar, geleneksel Müslüman müesseselerinin onarımını veya yeniden inşasını talep etmekten asla vazgeçmediler: Kadı, Müftü (Kadılık ve Müftülük müesseseleri) ve Şeriat Mahkemeleri vs.[60]

1774'te çıkan Pugaçev İsyanı sonunda Tatarlar, Ruslardan birtakım dinî ve ticarî serbestlik aldılar.[61] XVIII. yüzyıla kadar Müslümanlık takiplere uğramıştır, 1789 yılında ise İmparatoriçe II. Ekaterina tarafından Müslümanların Dinî İdaresi kurulmuştur.(1789'da yayınlanan bir kararnameyle Orenburg'da müftülük kuruldu ve İslamiyet resmen Ruslar tarafından tanınmış oldu. Fakat bu durum ancak yarım asır sürdü.) Bu zamandan itibaren İslâm güç kazanmaya başlamış, onlarca medrese açılmış, tüm dünyada tanınmış Müslüman bilim adamları ortaya çıkmıştır: Bunlar arasında öncelikle Kursavi, Musa Bigiev, RizaeddinFahreddin ve ŞehabuddinMercani (anısına Kazan'daki ilk taştan yapılmış Mercani Camisi kurulmuştu)'yi hatırlayabiliriz.

II Katarina'nın tahta çıkışıyla, Tatarlar için dini hürriyet dönemi açıldı. Çariçe, Tatarların dini meclisini (bizzat kendilerinin seçtikleri Müftü ve Kadılarla yeniden teşkil etti. İbadethaneler resmen tanındı. Bu kurumlar dini meclis ve Müftü yönetimi altında idi. Ayrıca Mollalar Müftü tarafından atanıyordu. Müftü Rus Devleti tarafından Dini Meclisin Başkanı ve Müslümanların ruhani lideri olarak tanındı. Böylece, Avrupa Rusya'sı Tatarları, II.Katarina'nın saltanatı zamanında dini muhtariyeti (otonomi) elde ettiler. Bu durum, politik mülahazalarla, özellikle Kırım Hanlığının fethini kolaylaştırmak için kabul edilmiştir. II.Katarina Tatarlara Kazan'da oturmalarına, hatta orada camiler inşa etmelerine müsaade etti. Kabristanları hala Evliyalarının mezarlarıyla dolu olan ve Atalarının Başşehrinde oturabileceklerinden memnun olan zengin Müslümanlar Kazan'a yerleşmekte hızlı davrandılar. Neredeyse eş zamanlı olarak iki büyük cami inşa edildi (bugün Kazan'da 20 kadar cami vardır). Fakat II.Katarina resmen Müslüman olarak tanınan Tatarlara bütün hürriyetleri bahş ederken, zorla Hıristiyanlaştırılmış Müslümanlara vicdan (inanç) hürriyetini vermeye cesaret edemedi. II.Katarina'nın halefleri zamanında Kırım alındıktan sonra Tatarların dini hürriyetleri ve otonomileri ard arda geri alındı.[62]

1860'lı yıllarda Tatarlar devletin Hıristiyanlaştırma ve Ruslaştırma politikalarına ufak çapta isyanlarla cevap verdiler. Bir kısmı da çeşitli bölgelere ve Anadolu'ya göç ettiler.

Eskiden Tatarlar tarafından seçilenlerden, önce Müftü ve sonra Kadılar Tatarlara danışılmadan Rus hükümetince atanmaya başlandı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılda müftülük makamı Tatarların arzularına rağmen hiç bir dini otoriteye ve yeteneğe sahip olmayan Müslüman Rus memurları tarafından

60 Ayaz İshaki, **İdil – Ural Devleti,** Bayram Kodaman (ter.), Paris 1933, s. 15 – 16
61 https://tr.wikipedia.org/wiki/Tataristan
62 İshaki**a.g.e.**, s. 15 – 16

işgal ediliyordu. Bu yüzden, Ufa Dini Meclisi[63]eski itibarına (prestijine) sahip değildi. Bu Meclisin rolü, hemen hemen tamamen Molla adaylarının imtihanından, medeni hallerin kayıt altına alınacağı defterlerin ibadethane Mollalarına dağıtımından ibaretti. Müftü daha çok Tatarların ruhani liderinden ziyade, onları takip etmekle görevli bir Rus memuru idi. Fakat Tatarlar Dini Meclisin yetkisinin tekrar tanınmasını, Müftünün ve Kadıların bizzat kendileri tarafından seçilmesini istemekten asla vazgeçmediler.[64]

Tatarlar, "Rusya Müslümanları Birliği" adında ve programı genel hatlarıyla Anayasacı Rus Demokrat ("ConstitutionelsDemokrates") partisininkine benzeyen siyasi bir parti kurdular. Parti özellikle bütün Tatar Türklerinin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlıyordu. Birlik, üç kongre sonunda kuruldu. Rusya'daki tüm Türk-Tatar Müslüman halklarının beş yüze yakın delegesinin hazır bulunduğu Nijni Novgorad'da toplanan üçüncü kongrede partinin programı büyük bir ekseriyetle onaylandı. Bilhassa genç yazarlardan ve gazetecilerden müteşekkil çok aktif bir grup, bu programı fazla ılımlı bularak karşı çıktı. Bu grubun ileri gelenleri radikal milliyetçi eğilimlere sahip idiler.[65]

---

63 UFA şehrindeki Dinî Nezaret; Rusya Müslümanlarının tarihî merkezidir. Dinî Nezaret Müslümanların talebi üzerine dönemin Rus Çariçe 'si II. Yekaterina' nın fermanı ile 04 Aralık 1789 yılında kurulmuştur. O devirdeki resmî adı; "UfaMagometan Kanununa Uyanların Meclisi" idi. 1796 yılında ise "Orenburg Magometan Kanununa Uyanların Meclisi" olarak değiştirilmiştir. 1846 yılında "Orenburg Magometan Dinî Meclisi" adı verilmiştir (OMDS). 1917 yılında bu Dinî Merkez İç Rusya ve Sibirya Türk -Tatar Müslüman Topluluklarının Milli Kurumu'nun Din İşleri Genel Müdürlüğü olarak adlandırılmıştır. 1923 te tekrar ismi değiştirilerek "İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının Merkezî Dinî Nezareti", 1948 yılında "SSCB Avrupa kısmı ve Sibirya bölgeleri Müslümanlarının Dinî İdaresi", 1992 yılından beri de "Rusya Federasyonu ve (BDT) Bağımsız Devletler Topluluğu Avrupa Ülkeleri Müslümanlarının Merkezî Dinî Nezareti" olarak adlandırılmaktadır.

Rusya Müslümanlarının Merkezî Dinî Nezareti 1865 yılından günümüze kadar (1936'dan 1990'a kadar olan 54 yıllık süre hariç) özel olarak tuğladan yapılmış olan iki katlı binada yerleşmektedir. Cami binası ve uzak yerlerden gelenler için barınma imkânı sağlamak amacıyla yapılmış olan vakıf binası ise; Müslümanların Gönüllü bağışlarıyla gerçekleşmiştir. Müftü evi Devlet bütçesinden verilen harcama ile yapılmıştır. Câmi bünyesinde ise "Gusmâniya" adlı bir medrese faaliyette bulunuyordu. Ayrıca iki sınıftan oluşan diğer bir okul ise son zamanda Merkezî Dinî Nezarete devredilmiştir.

Dinî Meclisin İdaresi ve yetkisi altında İslâm Kanunları hakkında bilgi sahiplerinin, yapılan imtihan sonrasında, taliplilerin denenmesi ve neticede çeşitli görevlere gerçekten hak etmiş kişilerin atanması, Müslüman Din Hadimlerinin hareketlerini kontrol altında tutma, câmilerin inşası ve tamir işleri, evlenecek çiftler için dinî nikâhların yapılması, kişilerin özel veya mal-mülk davaları, vakıf meseleleri, Müslümanların dinî görevlerini doğru olarak yerine getirmeleri hakkında ki meseleleri, çocukların doğum kâğıdının yazılması ve ailelerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümlenmesi gibi meselelerin halli yetkisi bulunuyordu.

Rusya Çarlık Dönemi (OMDS) Orenburg Magometan Toplumu Dinî İdare sistemi şöyledir:

En üst derecede bulunan Müslümanların seçtiği Müftü, Rusya Çar'ı tarafından atanıyordu. Kadı ve diğer yetkililer, Kâtipler, Mütercimler, İdare âmirleri, Mürzeler, Masa şefleri; Orta derecede: Muhtesibe, Müslüman cemaatleri kontrol eden müesseseleri. En son olarak da Mütevelliye – Mollalar, Müezzinler ve Hadimler bulunuyordu. Aynı zamanda bunlar câmideki maddî ve manevi hizmetlerden sorumludurlar.http://rusmusdin.org/dini-nezaret/

64 İshakia.g.e., s. 16

65 İshakia.g.e.,s. 19

1917 Devrimi sayesinde Tatarlar her yerde kendilerini resmen Müslüman olarak tanıtmayı ve pasaportlarının ve nüfus cüzdanlarının üzerine Müslüman isimlerini yazdırmayı başardılar.[66]Ancak zorla Hıristiyanlaştırılmış olanlar hariç, Tatarlar kendi dinlerini açıkça uygulamakta serbesttiler. Mollalar mahalle sakinleri tarafından seçiliyordu. Fakat Kadılar ve Müftü hükümet tarafından tayin ediliyordu (son Müftü Arap harfleriyle yazılmış yazıları güç bela okuyabilen bir ilçe yöneticisiydi). Mevcut camiler serbestçe faaliyette bulunuyordu. Fakat yeni cami inşası engelleniyordu. Sivil otoritelerin (yetkili makamların) izninden başka, Ortodoks bölge Piskoposunun onayı gerekiyordu. Ortodoksların olmadığı yerleşim bölgelerinde izin almak çok kolaydı. Karma yerleşim yerlerinde Piskopos, camii Ortodokslar için cazip veya çekici gördüğü her an cami inşaatına karşı çıkma hakkına sahipti. Petrograd'da ihtişamlı büyük bir camiinin inşası için Çar'ın şahsi izni gerekli idi.[67]

Sovyet Dönemi ve Sonrası

Sovyet rejimi başlandıktan sonra Tataristan için zor günler başlıyor. Kazan'da din sıkı bir şekilde kısıtlanıyor. Rusya'nın göbeğinde yaşamamıza rağmen dedelerimiz dinimizi korumak adına bir takım şeyler yaptılar. "Kuran aşları "düzenlemeye başladılar. 3, 7, 40. yıl merasimleri yaptılar. Bu Kuran aşları" meclisinde başköşede dini bilgisi olan bir şahıs-imam veya müezzin oturup İslam dini hakkında konuşuyor soruları cevaplandırıyordu. Yani bu meclis bir medrese niteliği taşıyordu. Bu yasak değildi. Ancak medreseler yasaklanmıştı. Böylece kuşaktan kuşağa İslam dini yaşayıp, çok şükür bugünlere getirildi.

Tataristan Cumhuriyeti 30 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak, bağımsızlık Rusya tarafından kabul edilmediği için Rusya Federasyonuna bağlı özerk bir Türk Cumhuriyetidir. Tataristan 3 855 037nüfusu olan petrol ve maden zengini bir devlettir.

1991 yılında bugünkü Rusya Federasyonu kurulduğunda Ortodoksluk, Müslümanlık, Yahudilik ve Budizm Rusya Federasyonunda "Geleneksel din olarak" kabul edilmiştir. Böylece bu 4 din mensubu devletin yanında eşit haklara sahip olmuştur. Rusya Federasyonu devletinde inanç yönünden asli unsurlar olduğu kabul edilmiştir. Nitekim bu mesajı somutlaştırmak için Moskova'da yatırılan Park Pobedı'da (Zafer Parkında) Moskova Belediyesi tarafından bir kilise, bir cami ve bir sinagog yapılarak hizmete açılmıştır.[68]

Bugün Rusya Federasyonunda Müslümanların 3 Merkezi Dinî İdaresi bulunmaktadır. Bunlar:

Başkanlığını müftü Ravil Gaunutdin'in yaptığı merkezi Moskova'da bulunan ve 1998 yılında kurulan "Rusya müftüler Konseyi"

66 İshakia.g.e.,, s. 14
67 İshakia.g.e.,s. 21
68 http://www.diyanetdergisi.com/diyanet-dergisi-139/konu-805.html

1. Başkanlığını Şeyhülislam Talgat Tacuddin'in yaptığı, merkezi Başkurdistan Ufa'da bulunan ve 1790 yılında kurulan "Rusya Müslümanlarının Merkezi Dini Nezareti".

2. Başkanlığını Müftü İsmail Berdiyev'in yaptığı merkezi Karaçay-Çerkez Cumhuriyetinde bulunan ve 1998 yılında kurulan "Kuzey Kafkasya Müslümanlarının Dini İdareleri Koordinasyon Merkezi'dir

Tataristan Müslümanlarının Dini İdare Başkanlığı

1992 yılında Müslümanlar, Tataristan'da kendi Din İdaresi'ni açmıştı. İdare, Müslüman cemaatlerinin sorunlarını çözme, faaliyetlerini koordine etme, devlet-İslâm ilişkilerini düzenleme gibi görevleri üstlenmişti. 1998 yılındaki Birleştirici kongre Müslümanlar için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü ondan sonra Müslüman toplumundaki bölünme giderilmiş ve Müslüman cemaatleri tek Din İdaresi etrafında birleşmişti. Bu birleşme devlet tarafından da desteklenmişti. 14 Şubat 1998 tarihinden itibaren Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi başkanı Gusman Hazret İshakov olmuştu. Tataristan Müslümanları ona üç kez güvenmişti: bu güven 2002 yılındaki II. ve 2006 yılındaki III. Müslümanlar kongrelerinde olmuştu. 2011 yılında Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi başkanı İldus Hazret Fayzov, 2013 yılında Kamil Hazret Samigullin seçilmiştir. Bugünlerde Din İdaresi'nin sağlam yapısı inşa edilmişti. Tataristan'ın her bölgesinde Muhtasibat (Müftü Temsilcileri), Kadıyat (Danışman Kadılar) ve Din İdaresi bölümleri çalışmaktadır. Dikey yapı çerçevesinde işlerin yürütülmesi tecrübe edinilmişti.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Tataristan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı Şubat 1998 yılında kuruluyor. Bu gün Bakanlığın Yönetimi altında 1247 mahalle vardır. Bu mahalle içinde 12 din eğitim kurumları (medreseler) ve bir Müslüman okulu vardır. Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi, Cumhuriyetin Müslüman cemaatinin en yüksek merkezileştirilmiş dinî örgütüdür. Bugünlerde Din İdaresi'nde 1175 cemaat bulunmaktadır.[69] Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi, Müslüman cemaatlerin bölgelerde etkin şekilde çalışmasını sağlayacak dallı yapıya sahiptir. Tataristan toprakları, 45 Muhtasibatave 6 Kadıyata bölünmüştür. Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi içinde,

- Eğitim Bölümü;
- Hukuk Müşavirliği;
- Mahalle, camilerin gelir Kayıt Bölümü;
- Vaaz Bölümü;
- Uluslararası İlişkiler Bölümü;
- Kamu ve medya ile işlev Bölümü;
- Bağış İşleri Bölümü;
- Kanun uygulayıcı kuruluş bölümü;
- Gençlerle çalışma Bölümü;
- Sağlık Bölümü mevcuttur.

Tataristan Müslümanlarının Dini İdare Başkanlığı'nda Yardımlaşma Fonu, İdil-Hac, Zekât Toplaması, Vakıf Malları, Hac Düzenlemesi ve Helal Standartları Komiteleri de faaliyet göstermektedir.

Tataristan Müslümanları Dini İdare Başkanlığıhimayesi altında aşağıdaki kurumlar faaliyetlerini yürütmektedir:

- Tataristan ve komşu bölge Camiileri;
- Rusya İslam Üniversitesi;
- "Muhammediye" medresesi;
- "Marjani" medresesi;
- "Muzafarov"medresesi;
- Tataristan'daki diğer Müslüman okulları;
- Kazan Muftiyatı;
- Tataristan Müslüman Kadınlar Birliği.

69 Alsu Emer, **"Tataristan'daki Müslüman Kadının Toplum İçinde Konumu (1990'dan Günümüze)**, Y. Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s.13

Tataristan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı'nın yaptığı Faaliyetler:

1. Uluslararası faaliyetler: Uluslararası ilişkiler alanında yoğun çalışmaları sayesinde, Tataristan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı Türkiye, Katar, Kuveyt, Bahreyn, Suudi Arabistan gibi ülkelerde İslami İşler Bakanlığı ile sıcak ilişkiler kurmuştur. Her yıl, çeşitli bakanlıklar tarafından yapılan mali destekler sayesinde Tataristan'da camiler inşa ediliyor ve uluslararası konferanslar gerçekleşiyor. Aynı zamanda Tataristan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı çeşitli uluslararası konferanslarda Tataristan'ı temsil ederek Avrupa ve Müslüman dünyasında Tataristan'ın statüsünü yükseltiyor. Din İdaresi'nin uluslararası faaliyetleri sırasındaki asıl görevi, Tataristan gibi çokuluslu bölgede zengin din ilişkilerinin tanıtılmasıdır. Çünkü ülkenin barış ve birlikte yaşama açısından örnek bir bölge olması uluslararası imajı açısından çok önemli bir husustur.

2. Enformasyon faaliyetler: Bildiğimiz gibi günümüzde İslam'ı yayma ve doğru tanıtma çok önemlidir. Bu yüzden Tataristan Müslümanlarının Dini İdare Başkanlığı'nda bu konuyla kamu ve medya ile çalışma bölümü ilgileniyor. Bu bölüm Tataristan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı sitesinde her gün haberler yayınlamaktadır. Şu anda Tataristan'da 62 bin tirajı olan 23 Müslüman gazetesi ve dergisi yayınlanıyor. 20 den fazla internet siteleri vardır. Din İdaresi himayesi altında ise İslâm Nuru gazetesi ve Din ve Edep dergisi çıkmaktadır. Bunların dışında İman, Ümmet, İslam-info gazeteleri de yayınlanmaktadır.

3. Tebliğ faaliyetleri: Tebliğ'in temel amacı: İslam'ı doğru anlatmak ve yaymaktır. Bunun için başkanlık çeşitli faaliyetler uyguluyor. Mesela: Öğrenciler için Şeriat dersleri düzenliyor; her hafta televizyonda 30 dakika yayın yapıyor; "Ummet" gazetesi yayınlıyor; büyük konser salonlarında Müslüman bayramlarında seminerler veriyor.

4. Cezaevlerinde faaliyetler: Bakanlık birkaç sene içerisinde cezaevlerinde 7 camii ve 9 mescit yaptı. Bu camilerde her cuma vaaz verilmekte ve İslâm'ın temelleri üzerinde eğitim yapılmakta, din ile tanıştırmak için kitaplar, görsel-işitsel malzemelerle tüm şartlar oluşturulmuş bulunmaktadır.

5. Sosyal hayatta faaliyetler:2007 yılından yani bölüm kuruluşundan biri aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirilmiştir:

- Her ay ihtiyacı olan 80 kişiye erzak dağıtılıyor
- İyileştirme merkezleri ve özürlü çocuk okullarında eğitim etkinlikleri yürütülüyor
- Kalacak yerleri olmayan Müslüman ailelerine evler yapılıyor. (4 ev yapılmıştır)
- Görme engellilere Braille alfabesiyle temel İslam bilimleri ve Kuran okuma kursları düzenliyor. Bu kurslara sadece Tataristan'dan öğrenciler katılmıyor. Aynı

zamanda Saratov, Volgograd, Nalçik ve Rusya'nın diğer şehirlerinden, Çeçenistan ve Dağıstan Cumhuriyetlerinden öğrenciler gelmektedir. "Süleyman" camisinde gerçekleşen kurslarda öğrenciler için barınma, yemek ve ulaşım imkânları sağlanmaktadır.

• Her sene birçok Müslüman cemaati, kültürel aydınlatma amacına yönelik olarak çocuklar için yaz kampları düzenlemektedir. Bu kamplarda çocuklar kendi gelenekleriyle tanışmakta ve İslâm'ın temellerini öğrenmektedirler.

• Müslüman hayırseverliğinin, geleneklerinin canlandırılması bugünün şartlarında toplumumuzun manevî yenilenmesinin en bariz göstergelerinden biridir. Ondan dolayı Din İdaresi her zaman bu önemli doğrultuya dikkatini vermektedir. Din İdaresi hayır faaliyeti kapsamında camilere, medreselere, dinî örgütlere ve yoksullara maddî destek vermekte, eğitim edebiyatını, dinî kitapları bedava dağıtmakta, hayır yemekleri düzenlemekte, Kurban bayramında yoksullara et dağıtmaktadır. Örneğin, her sene Kurban bayramında onlarca inek ve yüzlerce koyun kesilmekte ve bu et medreselere ve yoksullara dağıtılmaktadır.

"Hac" Fonu:

Din İdaresi her sene kutsal topraklara hac yolculuğu düzenlemektedir. Bunun için İdil-Hac Fonu kurulmuştur. Tataristan'dan Mekke'ye gidip kutsal toprakları ziyaret etmek isteyenlerin sayısı her sene artmaktadır. 2006 yılı hac döneminde hac yolcusu sayısı 1076 kişi ile rekor kırmıştır. Hac, bilindiği gibi İslâm'ın beşinci şartıdır. Hayatında bir kere hacca gitmek, şartlarını taşıyan her Müslüman'ın görevidir. İdil-Hac Fonu hac ziyaretini yapan insanlara hac ve umre yapmak için tüm hizmetleri vermekte, iyi bir konut, yemek, sağlık sigortası sağlamaktadır. Tüm yolculuk boyunca yolculara Rusça, Tatarca ve Arapça konuşabilen, yolcuların seyahat boyunca karşılaştıkları halkların geleneklerini ve kültürünü bilen özel seçilmiş rehberler tarafından eşlik edilmektedir. Hac öncesi ve hac boyunca Rusya Federasyonu Hükümeti altında çalışan Hac Kurulu ve Suudi Arabistan Krallığının Hac İşleri Bakanlığı tarafından onay görmüş kişiler rehberlik yapmaktadır. İdil-Hac Fonu, yolcuların sosyal durumunu hesaba katarak hac yapmak isteyen herkes için onun maddî imkânlarına göre tur hazırlamaktadır. İdil-Hac Fonu Rusya'da kendisini hacca gönderen en iyi tur şirketi olarak göstermiştir. Bu sebeple sadece Tataristan sakinleri değil, Rusya Federasyonu'nun diğer bölgelerinde yaşayan insanlar da bu fonu tercih etmektedir. Fon özellikle Ulyanovsk, Samara, Tyumen bölgeleriyle ve Başkurdistan Cumhuriyeti'yle işbirliği yapmaktadır.[70]

70 Emer, a.g.t.,s.19

"Helal" komitesi:

Bilindiği gibi bugünlerde helal ürünlerin üretimine tüm dünya özel dikkat göstermektedir. Çünkü burada çok cazip bir tüketim piyasası bulunmaktadır. Bundan dolayı Din İdaresi altında hem Tataristan'da hem Rusya'da helal ürünlerinin üretim ve satış denetimini yapan Helal Standartları Komitesi faaliyet göstermektedir. Helal Standartları Komitesi ve Test Tatarstan Ltd. Tataristan Cumhuriyeti topraklarında Helal olarak markalanmış ürünlerin üretimi ve satışı üzerine genel standartları hazırlamıştı. Bu standartlar Din İdaresi'nin Başkanı, Cumhuriyet müftüsü tarafından onaylanmış ve Din İdaresi Bilim Adamları Kurulu, T.R. Baş Veteriner Müfettişi ve Test TatarstanLtd.tarafından kabul edilmişti. İşbu Hükümlerde hem helal ürünlerinin üretimi sırasında kullanılan hammaddenin hem elemanlar, üretim yerleri, ulaşım araçları, aletler, iş elbiseleri, ambalaj ve markaların standartları ve ürünün İslâm standartlarına uygun olup olmadığını kontrol etme düzeninin standartları belirlenmişti.[71]

Komite yaklaşık 26 büyük üreticiyi, bunlardan 22si Tataristan'da, 3 mağazayı ve Kazan kentinde 1 süpermarket denetliyor.

Tataristan Müslüman Kadınlar Birliği

5 Aralık 2005 yılında Kazan'da Birinci Tatar Müslüman kadınları Kongresi düzenlendi. Kongre "Tataristan Müslüman Kadınlar Birliği" tarafından organize edildi. Bu birlik kısa bir sürede özellikle gençler arasında, Tatar kadınlar arasında popüler hale geldi. Ayrıca ülkemizin birçok bölgesinde ofisleri kuruldu.

Kurumun yaptığı Faaliyetler:

- Şubeleri Tataristan Cumhuriyetinin tüm ilçelerinde ve şehirlerde açıldı
- Tatar köylerinde Kadın meclisleri oluşturuldu
- Rusya'da ilk milli "Gelinler okulu" açıldı
- Gençlik Kulübü tarafından"Ezan"kulübü açıldı
- Gençler için Tatar dili kursları (ücretsiz)
- Yüzme merkezi
- Fitnes merkezi
- Evlendirme Merkezi"Bashkoda" acıldı
- Müslüman kadınlar için hastanelerde sadece kadın personelden oluşan gruplar oluştu
- Okullarda çocuklar için helal gıda dağıtılması sağlandı
- Din İdaresi, devlet desteğiyle medya sayesinde din propagandası yapmaktadır. Her hafta, radyo istasyonunda "Yeni Çağ" programı yapılıyor

71 Emer, a.g.t.,s.19

- "Yılın Müslüman Kadını" adlı manevi güzellik yarışmasını organize ediliyor
- "Hayırlı çocuk" çocuk yarışması organize ediliyor
- Bağış faaliyetleri
- Müslümanlara iş bulma yardımı
- Yurtdışında Rusya'da ve eğitim ve eğlence organizasyonu
- "Ruh ve zihin Sesi" adlı vaaz yarışması

Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi, "Abıstay" kurumuna özel bir önem vermektedir. Bu kurum sadece Tatar halkına özgü ve 1917 yılı devrimi öncesi oluşmuştur. Bu kurumun varlığı Tatar halkının yüksek zihniyetine ve Tatar kadının manevî değerlere hizmet edilmesi alanında oynadığı özel role işaret etmektedir. Tatar toplumunda kadın meclislerini yapma geleneği vardır. Bu meclislerde Abıstay başrolü oynamaktadır. Bunun dışında o kadın çevrelerinde manevî değerlerin öğretilmesi ve propagandasını yapmaktadır. Bu kadınların ünlüsü T.R. eski müftüsünün annesi Reşide Abıstay, tüm hayatını manevî değerlerin korunmasına ve arttırılmasına adamıştır.[72]

Din İdaresi himayesi altında, Kur'ân Hafızlarının Yetiştirme Merkezi de faaliyet göstermektedir. Bu eğitim kurumu Rusya Müslümanları cemaatinin en kritik sorunlarından biri – Kur'ân'ı ezberden bilen hafız insanların yetiştirilmesi sorununu çözmektedir. Üç sene içinde Merkez öğrencileri tüm Kur'ân'ı Arapça ezberlemektedir. En iyi öğrenciler her sene Rusya ve Tataristan'ı Uluslararası Kurân'ı okuma yarışmalarında temsil etmektedir. Merkez 2003 yılından itibaren faaliyet göstermektedir.

Din İdaresi faaliyetlerinin önemli çalışmalarından biri de İslâm'ın çeşitli sorunları üzerine, Cumhuriyet'in dinî öğretim kurumlarıyla beraber (özellikle Rusya İslâm Üniversitesi) yardımcı ders kitaplarının ve bilimsel edebiyatın çıkarılmasıdır. Din konularını içeren edebiyat arandığı zaman bu yayınlar büyük ilgi görmektedir. Hazır eserler olmadığı için yayın faaliyetinde çeviri işine büyük önem verilmektedir. Bu çeviri işi, halkın klasik İslâm eserleriyle tanışmasına yöneliktir. 2000 yılından itibaren halk arasında ilgi gören, bilgi dolu Müslüman takvimleri yayınlanmaktadır.[73]

Tataristan Müslümanları Dini İdaresi ülkedeki "dini aşırılık "la mücadele için yeni bir karar aldı.Buna göre Ulema Kurulunda «aşırı» olarak değerlendirilen kitaplar konularına göre değil, yazarlarının isimlerine göre mağazalardan çekilecek. Yasak ilan edilen bir yazarın bütün kitapları artık Tataristan'da satılamayacaktı. Tataristan Cumhuriyeti Müftüsü Kamil Samigullin hazırladığı yasak kitaplar listesinde 16 Selefi yazar bulunuyor. Yasaklanan yazarlar arasında Vahhabiliğin kurucusu sayılan Muhammed ibnAbd al-Wahhab da bulunuyor. Yasak-

72 Emer, a.g.t.,s.14
73 Emer, a.g.t., s.15

lananlar arasında "Hizb-ut Tahrir"in üç lideri, «Müslüman Kardeşler» hareketinin iki düşünürü de bulunuyor. Müftülük listeyi, Tataristan Başsavcılığına ve "aşırıcılıkla mücadele Merkezi"ne gönderdi.

İslâm'ın yenilenmesinin ilk aşamasında, Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi camilerin inşa edilmesine, medreselerin açılmasına, bölgelerde Müslüman cemaatlerinin canlandırılmasına büyük özen gösterirken, cemaatlerin çalışma şekline, maddî, mali destek ve kadro desteğine de imkânlar ölçüsünde önem vermiştir. Bugünlerde de dinî yenilenmenin yeni aşamasında İdare'nin faaliyetinde önemli değişiklikler yapılmaktadır. Bu aşamada Din İdaresi için Tataristan'da bulunan etnik halk ve dinler arası uyumun korunması ve güçlendirilmesi, iç din sorunlarının çözülmesi önemlidir. Son dönemde Din İdaresi'ni özellikle kadro sorunu, eğitim kurumlarının durumu, maddî sorunları, Müslüman medyası konuları endişelendirmektedir. Din İdaresi'nin öncelikli hedeflerinden biri dinî kadroların yetiştirilmesidir. Eğitim, maddî-teknik destek imkânlarına göre bu alanda faaliyet gösteren kurumlar dört kategoriye ayrılmaktadır: ilköğretim din eğitimi; orta öğretim din eğitimini veren orta medreseler; yüksek din eğitimini veren yüksek medreseler; en yüksek vasıflı din uzmanlarını yetiştiren Rusya İslâm Üniversitesi.

Rusya İslam Üniversitesi

1900'lerin başında on binlerce cami bulunan Tataristan'da, 1917 sonrasında geriye sadece 24 mescit kalmışken, son on beş yılda toplam mescit sayısı 1200'e yaklaşmıştır. Evvelden tek bir medrese varken, bugün 9 medrese ve bir üniversite bulunmaktadır. Başta Kazan olmak üzere büyük şehirlerdeki bu okullarda kız ve erkeklere Arapça ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi seviyesinde eğitim verilmektedir.

1998 yılında Kazan'da açılan Rusya İslam Üniversitesi bünyesinde Kur'an Fakültesi, İslam Hukuku Fakültesi ile Teoloji Fakültesi olmak üzere üç ayrı fakültede dini ilimler öğretilmektedir. Bunlardan ilk ikisi üç dönem mezun vermiştir. Öğretim dili Rusça, Tatarca ve Arapçadır. İlk yıllarda Ürdün, Mısır vb. bazı Arap ülkelerinden gelen hocaların da katkısıyla bilhassa Arapça konusunda nispeten başarılı bir eğitim gerçekleştirilmiştir. Bir yıl hazırlık sınıfından sonra, her fakülte dört yıl eğitim vermektedir.

Üniversite iki fakültesinde, Kur'an, Kur'an İlimleri, Tefsir, Tefsir Yöntemleri, Ahkâm Ayetlerin Tefsiri, Kur'an Kıssaları, Kıraat İlmi, Tecvid, Hadis, Hadis İlimleri, Akide, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Mukayeseli Fıkıh, Ahlak, Siret, Davet Usulü, Feraiz İlmi, Arapça Öğretme Yöntemleri, Şer'i İlimleri Öğretme Yöntemleri, İslam Tarihi, Fırkalar ve Mezhepler, Dinler Tarihi, Çağdaş Düşünce Akımları, İslam ve Felsefe, İslam ve Psikoloji, İslam ve Eğitim, İlmi Araştırma Esasları, Hitabet, İslam Kültürü ve Sosyoloji, Meşhur Âlimler, Teşri Tarihi gibi temel derslerin yanı sıra, Arapça, Rusça, Tatarca, İngilizce ile bilgisayar, spor ve Tatar kültürü, tarihi ve coğrafyası ile ilgili bazı dersler verilmektedir.

Öğrenciler, ilk iki senede bir ödev, son sınıfta ise bitirme tezi hazırlamaktadırlar. Tezleri Arapça, Rusça veya Tatarca olarak verebilmektedirler. Rusya Hükümeti'nin resmi izni ile açılmış olmasına rağmen, ortaöğretimde din dersleri olmadığı için mezunların imam-hatip olmaktan başka şansları bulunmamaktadır. Bu nedenle öğrencilerden bir kısmı, aynı zamanda başka bir üniversite veya akademi tahsili görmektedirler. Son sınıf öğrencileri Ramazan ayında Tataristan'ın çeşitli bölgelerindeki camilerde bir ay staj ve tatbikat yapmaktadırlar. Üniversitede şu anda birkaç tanesi dışarıdan olmak üzere toplam otuz kadar öğretim üyesi ile üç yüz kadar öğrenci bulunmaktadır.

Öğrencilerden çoğu bu üniversiteye herhangi bir meslek sahibi olmaktan çok, neredeyse bölgede unutulmaya yüz tutmuş olan İslam'ı ve dini ilimleri öğrenmek için gelmektedir. Ekseriyeti Tatar olan öğrenciler arasında sayıları fazla olmamakla birlikte, Kırgız, Özbek, Tacik, Çeçen ve Nugay kökenliler de var. Bu yönüyle üniversite, tıpkı bundan yüz sene evvel Kazan'ın misyonunda olduğu gibi, yeniden hem Tataristan'ın, hem de tüm Türki cumhuriyetlerin dini ve ilmi ihtiyacını karşılayacak bir misyon peşindedir. Ayrıca üniversitenin Rusya'nın bilhassa İslam âlemiyle giriştiği dış politikalarında sembolik de olsa siyasi bir işlevi bulunmaktadır. Zira İslam âleminden Rusya'ya gelen neredeyse bütün heyetlerce bu üniversite ziyaret edilmektedir. Dolayısıyla dini, ilmi ve siyasi fonksiyonu itibariyle üniversitenin Rusya ve Tataristan ve Türk dünyası açısından önemi tartışılmaz.[74]

2004 yılında Rusya İslam Üniversitesi ile YÖK ve Diyanet İşler Başkanlığı arasında karşılıklı yardımlaşmaya imza atılmıştır. Rusya İslam Üniversitesi YÖK tarafından Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri ile denk kabul edilmiş ve oradan mezun olan bir öğrenci Türkiye'de Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans veya doktora yapabilmektedir.

74 https://vahadergisi.wordpress.com/2007.02.17/tataristan%E2%80%99da-bir-ilahiyat-rusya-islam-universitesi/

Sonuç

Rusya Federasyonunda bugün yerleşim yerinde çoğunluk hangi dinden ve inançtan olursa olsun bütün inanç sahipleri birbirine saygı içerisinde yaşamaktadır. Rusya Federasyonu farklı inanç ve kültürlere sahip insanları karşılıklı anlayış içerisinde birlikte yaşatmayı başarmış ülkelerdendir. Bu anlamda Cumhurbaşkanlığı ve diğer kurumlar nezdinde Dinler arası diyalog grupları bulunmaktadır. Devlet ve din adamları buna özen göstermekte ve destek vermektedir. Tataristan'da 7'den 77'ye Müslüman herkes Eylülden itibaren okullarda, camilerde Kuran öğrenmek için seferber oluyor. Gerçek laikliği Tataristan uyguluyor. Dini hoşgörüde Tataristan Müslümanları tüm dünyaya örnektir. Kilise, cami ve havra ülkemizde yan yanadır. Hıristiyan vatandaşlarımızla hiç bir sürtüşme yaşanmamıştır.

İslâm ve Hıristiyanlığın sadece Tataristan'da değil tüm Rusya toplumunda iki asıl manevî bileşen olduğunun farkına vararak ve Tataristan milletlerinin ahlâkî sağlığı için sorumlu olduğunu düşünen Tataristan Cumhuriyeti Müslümanlarının Din İdaresi tüm imkânlarıyla Rus Ortodoks kilisesiyle ve Cumhuriyet'in diğer dinî örgütleriyle dinler arası barışı ve işbirliğini sürdürmeye çalışmaktadır. Teori ve pratik konferanslarına katılımı, ortak açıklamaları, hoşgörü ilkelerini hayata geçirme çabaları bunu kanıtlamaktadır.

Din İdaresi Kazan şehrine özel itina göstermektedir. Rusya'nın birçok din adamları Kazan'ın Müslümanlar için çok cazip şehir olduğunu kabul etmektedirler. Bunun sebebi bu şehirde İslâm altyapısının yeterince gelişmiş olmasıdır. Müslüman hiçbir sıkıntı çekmeden şehrin herhangi bir bölgesindeki istediği camide ibadet edebilir (2010 yılı itibariyle Kazan'da 41 adet cami bulunmaktadır), helal yemekleri olan lokanta ve restoranlarda yemek yiyebilir, çocuğunu kreşten başlayarak ortaokula kadar İslâm geleneklerine göre yetiştirebilir. Kazan, yüksek düzeyde İslâm eğitiminin alınma potansiyeline sahiptir. Kazan'da Rusya İslâm Üniversitesi, iki medrese ve bir İslâm koleji, Usmaniye ortaokulu faaliyet göstermektedir. Hemen hemen her camide Pazar kursları düzenlenmektedir. Din İdaresi verilerine göre bu kurslarda toplam olarak 35 binden fazla kişi eğitim görmektedir. [75]

75 Emer, a.g.t., s.21

KAYNAKÇA

- Abdullah Battal- Taymas, Kazan Türkleri, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1966
- Alsu Emer, "Tataristan'daki Müslüman Kadının Toplum İçinde Konumu (1990'dan Günümüze), Y. Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014
- Ayaz İshaki, İdil – Ural Devleti, Bayram Kodaman (ter.), Paris 1933
- Durmuş Arık, Türk Kültürünün Farklı Bir Boyutu Olarak Kreşin-Hıristiyan Tatarların Dinî İnanışları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı I
- İlyas Kamalov, Avrasya fatihi – Tatarlar, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007
- MileuşaYusipova, "İdil-Ural Bölgesinde Hıristiyanlığın Yayılması Üzerine Bir Araştırma, Y. Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003
- Nesimi Yazısı, İlk Türk – İslam Devletleri Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1992
- Osman Çetin, Türk – İslam Devletleri Tarihi, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2012
- Seyfettin Erşahin, Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimleri Tarihi, İlahiyat Fakültesi Dergisi XXXV, Ankara 1996
- http://turkocaklarikazanprojesi.com/turk-dunyasi-kultur-baskenti-kazan-m-abdullah-kodor.html
- http://www.adam.org.tr/site/content/adam-kirim-proje
- http://www.dallog.net/hanliklar/itil.htm
- https://bilgi-bilgi.com/tataristan_rusya_federasyonu_idari_birimi
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Tataristan
- https://vahadergisi.wordpress.com/2007.02.17/tataristan%E2%80%99da-bir-ilahiyat-rusya-islam-universitesi/